

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, 1872.

ΤΟΜΟΣ ΚΒ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 523

ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ ΚΩΜΩΔΙΑΙ.

Ἡ ἐπικρίσις συγγραμμάτων ἢ ποιημάτων ἔλαβε παρ' ἡμῖν παράδοξον χαρακτήρα, σπανιώτερον γινόμενη χάριν τοῦ κρινομένου ἔργου, σχεδὸν δὲ πάντοτε κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸν συγγραφέα ἢ ποιητὴν. Ὁ ἐπικριτὴς ἢ εἶνε φίλος ἐνθερμος καὶ τῶν προδηλωμάτων τοῦ κρινομένου ἀμαρτημάτων δικηγόρος ὑπερμαχος, ἢ ἐχθρὸς ἀδυσώπητος, βλέπων πάντα λοξὰ καὶ κίτρινα καὶ καταφρονητὰ. Διὰ ταῦτα καὶ αἱ ἐπικρίσεις παρ' ἡμῖν ἀπέβαλον πᾶσαν ἀξίαν καὶ ἔχουσιν ἀποτέλεσμα συνήθως διαπληκτισμοῦ προσωπικοῦ καὶ χυδαίου. Οὕτω δ' ἀσκουμένη ἡ κριτικὴ φυσικῶ τῷ λόγῳ οὐδεμίαν ἔχει ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν φιλολογίαν ἡμῶν *).

Ἡ κριτικὴ ἐν τούτοις τῶν ποιημάτων δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπαχθῇ καὶ αὐτὴ εἰς τὸν γενικὸν τοῦτον κινόν· διότι πρὸ δύο ἡδὴ δεκαετηρίδων καὶ ἐπέκεινα ἐδόθη εὐκαιρία διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ποιητικοῦ ἀγῶνος ν' ἀναπτυχθῇ κριτικὴ περὶ τὴν ποίησιν ὑπὸ τῶν τᾶ

πρῶτα φερόντων ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν γραμμάτων. Ἡ φιλοσοφικὴ τοῦ πανεπιστημίου σχολή, ἥτις, ὡς εἶδος, ἔπρεπε νὰ περικλείῃ ἐν ἑαυτῇ τὸ ἅωτον τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ μαθήσεως, ἀνικηρόχθη ὁ ἀνώτατος ἐλεγκτὴς καὶ χειραγωγὸς τῶν ποιητῶν ἡμῶν· αὕτη ἐμελλεν οὐ μόνον νὰ δεικνύῃ ἡμῖν τοῖς ἄλλοις τίς εἶνε τῶν Μουσῶν ὁ περιλημένος καὶ ἀξιὸς νὰ φέρῃ δάφνην καὶ μυρσίνην, ἀλλὰ καὶ τίς ἡ κατὰστασις παρ' ἡμῖν τῆς ποιήσεως ἐν γένει, καὶ τίνες αἱ πρόοδοι αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνώτατον τοῦτο τῶν Μουσῶν δικαστήριον ἀπέτυχε διὰ λόγους, οἵτινες δὲν εἶνε τῆς παρούσης ὑποθέσεως· αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ παρήγαγον πολλάκις ἀσχημίας, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἀγὼν ἐξέπεσε, βαθμηδὸν δὲ οἱ τε δόκιμοι ποιηταὶ ἡμῶν ἀπεχώρησαν τοῦ σταδίου, καὶ οἱ ἱκανώτεροι τῶν κριτῶν ἐσίγησαν. Ἀγὼν δὲ ποιητικὸς σήμερον σημαίνει θεματογραφίαν περὶ τὸ στιχουργεῖν, κρίσις δ' αὐτοῦ ὁρισμὸν καὶ διαίρεσιν τῆς ποιήσεως εἰς ἐπικὴν, λυρικὴν καὶ δραματικὴν, ἐλεγχον λεξειδίων μικρολόγων δι' ἐνὸς σίε καὶ ἐπισώρευσιν εἰς τὰ μὴ στεφνούμενα ποιήματα τοιούτων ἐπαίνων, οἳ οἱ θὰ ἔφερον τὸ ἐρύθημα εἰς τὰς παρειάς καὶ τῶν μεγίστων τοῦ κόσμου ποιητῶν. Ἐκ τοῦ ἀγῶνος τούτου ἐν μέγα ἀποτέλεσμα κινδυνεύει νὰ παραχθῇ, τουτέστι νὰ σχηματισθῇ παρ' ἡμῖν καὶ ἄλλη τις πλὴν τῆς ποιητικῆς εἰσηγητικὴ ἄδεια. Ὁ

*) Σημ. Πανδ. Καλὸν νὰ διακριθῇ ἐνταῦθα ἡ βιβλιογραφία ἀπὸ τῆς βιβλιοκρισίας (critique littéraire). Καὶ ἡ μὲν πρώτη γίνεται συνεχῶς, ἡ δὲ δευτέρα πολὺ σπανιώτερον. Ὁ ἀναγινώσκων τὴν Πανδώραν θέλει ἐμολογήσῃ ὅτι δὲν εἶναι δίκαιον νὰ συμπεριληφθῇ καὶ αὕτη εἰς τὴν ἀνωτέρω κατὰ κρίσιν.

ποιητικὸς ἀγὼν ἀπέτυχε δυστυχῶς καθ' ὁλοκληρίαν ἐξ ἁμαρτιῶν τῶν τε κριτῶν καὶ τῶν κρινομένων.

Ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ πανεπιστημιακοῦ φαίνεται διδασχθέντες οἱ πρῶτοι κριταὶ τοῦ Ὀλυμπιακοῦ ποιητικοῦ ἀγῶνος, ἐβουλεύθησαν νὰ στήσωσι τὸν τελευταῖον εἰς περιωπὴν ὑψηλοτέραν, καὶ ἐγένοντο φριδωλαί εἰς ἐπαίνους καὶ δίκαιαι περὶ τὴν κρίσιν. Καθ' ἡμᾶς οἱ Ἑλλανοδίκα: ὁραιοῦσι νὰ πράττωσι καὶ τι πλέον, μηδὲ λόγου ν' ἀξιώσι τῶν ποιημάτων ἐκείνων, ἅτινα λέγονται ποιήματα μόνον διότι ἐπιγράφονται οὕτω *). Καθὼς οἱ ἀρχαῖοι εἰς τοὺς ἀγῶνας δὲν ἐδέχοντο βερβάρους, οὕτω πρέπει νὰ μὴ γίνωνται δεκτοὶ εἰς τὸν Ὀλυμπιακὸν ἀγῶνα καὶ οἱ τολμῶντες νὰ ἐπσκοχολήσωσι τὸ πανελλήνιον διὰ τῶν θεματογραφικῶν αὐτῶν. Πρέπει νὰ θεωρῇται τιμὴ καὶ τὸ νὰ γίνεταί ἀπλῶς λόγος ὅτι ἡγωνίσθη τις ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις. Οὕτω δὲ μόνον ὁ Ὀλυμπιακὸς ἀγὼν ἔσται ἀγὼν ποιητῶν, καὶ οὕτω μόνον θέλουσι προέλθῃ ἐξ αὐτοῦ ἔργα ἄξια νὰ κοσμήσωσι τὴν φιλολογίαν ἡμῶν. Ὁ συνήθης θόρυβος καὶ ἡ συνήθης τακτικὴ ἐγένετο ἤδη καὶ κατὰ τοῦ Ὀλυμπιακοῦ ἀγῶνος, ἐλπίζομεν ὅμως ὅτι δὲν θέλει κατορθοῦθαι ἡ ἐκπτώσις καὶ αὐτοῦ, καὶ ὅτι καὶ οἱ μέλλοντες Ἑλλανοδίκα: δὲν θέλουσιν ὑποκύψῃ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Κ. Ροῖδου τῶσον ἐπιτυχῶς ἐξεικονισθεῖσαν ἐν τῷ *Αἰῶνι* (ἄρα φύλλα τῆς ἐφημερίδος ταύτης 2707 καὶ 2709 π. ἔ.) ἀνοχλήν, ἀλλ' ἀμείλικτοι καὶ ἀδέκαστοι θέλουσιν ἐκρίζων τὰ ζιζάνια καὶ θέλουσιν ἀποβάλλῃ τὴν ἥραν ἀπὸ τοῦ αἵτου.

Περὶ τῶν κωμωδιῶν τοῦ κ. Βλάχου ἐγένετο τόσος λόγος καὶ τόσος θόρυβος, τοσοῦτον δὲ τιμῶν καὶ στεφάνων ἡξιώθησαν αὐταὶ ὑπὸ τε ἐπιτροπῶν καὶ τοῦ κοινοῦ, ὥστε, τῇ ἀληθείᾳ, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐδιστασκαμέν ἂν ἔπρεπε καὶ ἡμεῖς νὰ φέρωμεν ἐπ' αὐτάς τὸν λόγον. Ὁ δισταγμὸς ἡμῶν ἤρξανεν ἔτι μᾶλλον μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν περὶ αὐτῶν γραφέντων ἐν τῷ *Αἰῶνι* ὑπὸ τοῦ κ. Ροῖδου. Καὶ ἠθέλομεν σιγήσῃ, ἂν δὲν ἐνομίζομεν ὅτι, καὶ περ τοσοῦτων γραφέντων περὶ τῶν κωμωδιῶν τούτων, ὑπελήφθη ἐν τούτοις ἡ ἐξέτασις αὐτῶν ὑπὸ μίαν ἐποψιν, ἣν ἡμεῖς θεωροῦμεν τὴν κυριωτάτην, καὶ δι' ἣν χαρὰν μεγάλην ἐχάρημεν ἰδόντες αὐτάς οὐ μόνον διδασκομένους ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς, ἀλλὰ καὶ δημοσιευθεῖσας καὶ γενομένας ἤδη κτῆμα τῆς πτωχῆς ἡμῶν φιλολογίας. Ἀνεβάλομεν δὲ μέχρι τοῦδε

νὰ γράψωμεν περὶ αὐτῶν, ἐλπίζοντες ὅτι ἠθέλομεν ἴδῃ ἀπὸ σκηνῆς καὶ τὸν Λοχαγὸν τῆς ἐθνοφυλακῆς. Δυστυχῶς ὅμως ἐπαίσθημεν ὅτι αἱ ἄκανθαι καὶ οἱ τρίβολοι τοῦ γαλλικοῦ κινδυνεύουσι ν' ἀπαπνέξωσι τὸ ἀναβλαστάνον τρυφερὸν ἄνθος τοῦ ἑλληνικοῦ Παννασσοῦ.

Ὅπως εἰς πάντα τὰ εἶδη τῆς φιλολογίας, οὕτω καὶ ἐν τῇ ποιήσει ἐγένοντο παρ' ἡμῖν κατ' ἀρχάς δοκιμαὶ καὶ πτερυγίσματα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ξένων φιλολογῶν. Ὁ μὲν εἶχε πρὸ αὐτοῦ Γάλλον, ὁ δὲ Γερμανόν, ὁ ἄλλος ἄλλου ἔθνους ποιητὴν· δαναεζόμενος δὲ ξένης φαντασίας ἀποκύημα, περιέδρασκε δι' ἐνδύματα ἑλληνικαῦ, καὶ ἐκόμιζε πρὸ τοῦ κοινοῦ κατὰ τὰ φαινόμενα μὲν ἐγχώριον, πράγματι δὲ παρείσχετον καὶ ξένον. Ολίγαι ὑπῆρξαν αἱ περικαλλεῖς ἐξαίρεσις αὐτοφυεῖς ποιητικῆς βλαστήσεως, ἰδίως ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἦτο ὅλως φυσικόν. Ἐθνὸς ἀναστῆθαι ἐκ τοῦ τάφου καὶ ὀργῶν πρὸς τὰ καλὰ, στερούμενον δὲ παντελῶς σχεδὸν φιλολογίας ἐν τῇ δμιλουμένῃ ὑπ' αὐτοῦ γλώσσῃ, ἐτράπη εἰς σταχυολογίαν καὶ συνήγε τὸ μέλι ἐκ τῶν ἀκμαζόντων ἀνθόνων τῶν ἁλλοφύλων. Καὶ μετεγλώττιζε τὰ κελαδήματα ξένων πτηνῶν, καὶ ἐνεφορεῖτο τὰς ιδέας τῶν ἁλλοτρίων, καὶ διεννοεῖτο, καὶ ἔγραφεν ὡς ἐκεῖνοι. Καὶ ἐγεννᾶτο ὁ Ὀδοιπόρος καὶ ὁ Ἄγνωστος ἀπὸ τοῦ Βύρωνος καὶ Λαμαρτίνου, καὶ ἐλάλει ὁ Φλώρος καὶ ὁ Δῆμος ὡς σπουδαστὴς τῆς Γερμανίας. Ἀλλ', ὡς εἶπομεν, τὸ φαινόμενον τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξον.

Ἡ λάμψις ξέντης φιλολογίας ἐπέδρασεν ἐπὶ ἔθνη πολλῶν ἀνώτερον κατὰ πλῆθος καὶ δύνανιν καὶ πολιτισμὸν ἢ τὸ ἡμέτερον. Ἡ Γαλλία πολλάκις ἀνεφώνησε μετὰ τινος ἀντιπάλου τοῦ Βολταίρου «τίς θέλει ἐλευθερώσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων!» Ἡ Γερμανία ἐπὶ μακρὸν χρόνον διετέλεσε δουλικὴ μιμήτρια τῆς γαλλικῆς σκηνῆς, μέχρις οὗ ὁ Lessing ἀπῆλλαξεν αὐτὴν τοῦ ξένου ζυγοῦ καὶ ἐχάραξεν εἰς αὐτὴν ὁδὸν ἐθνικὴν. Οὐδόλως λοιπὸν εἶναι παράδοξον ἂν καὶ ἡμεῖς εἰς τὰ πρῶτα ἡμῶν πτερυγίσματα ἐψελλίσκαμεν φωνὰς ἁλλοτρίαις, καὶ ἂν ἐτι καὶ νῦν δὲν δυνάμεθα ν' ἀπαλλαχθῶμεν καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ξένων φιλολογῶν. Εἶνε ὅμως ἀξιοθαύμαστον ὅτι παρ' ἡμῖν ἡ ἀντίδρασις ἤρχισε πολὺ ταχέως, ὡς πρὸς τὸ δράμα δὲ ἡ ἐθνικὴ ὁδὸς ἐχαράχθη ἤδη ὑπὸ δύο ποιητῶν. Εἶνε δὲ οἱ ποιηταὶ οὗτοι ὁ Δ. Βερναρδάκης ὡς πρὸς τὴν τραγωδίαν, καὶ ὁ Ἀγγελὸς Βλάχος ὡς πρὸς τὴν κωμωδίαν. Ὁ πρῶτος κακῇ μοίρᾳ ἀποχωρήσας μακρὰν τοῦ κέντρου τοῦ ἑλληνισμοῦ σιγᾶ, ἐνῶ τὰ δράματα αὐτοῦ χειροκροτοῦνται ὑπὸ τοῦ πανελληνίου καὶ ἀπαρτίζουσι σχεδὸν μόνον τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν τραγωδίαν. Ὁ Ἀγγελὸς Βλάχος, καὶ περ καὶ αὐτὸς πολλὰς

*) Σ η μ. Πανδ. Καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ ποιητικοῦ ἀγῶνος ἐπιτροπὴ εἶχε συναποφασίσει νὰ μὴ ληφθῶσιν ὑπ' ἔψιν τὰ ἀδόκιμα ποιήματα, ἠναγκάσθη ὅμως ν' ἀθετήσῃ τὸν ὅρον τοῦτον διὰ τοὺς λόγους τοὺς ἐξῆς: ὁ εἰσηγητὴς (ἴδε Πανδ. τόμ. ΚΑ', σελ. 348 καὶ 349). Εἰ δὲ καὶ ἀνέλυσεν αὐτὰ καὶ ἰδίως τὰ δράματα, περὶ τοῦ τεχνικοῦ ὅμως μέρους οὐδὲ λόγον ἐποίησατο, διότι, ὡς εἶπε, πλὴν τῶν βραβευθεισῶν κωμωδιῶν, τὰ λοιπὰ ἦσαν ἀτελεῖα, καὶ ἐπομένως ἀνεπίδεκτα κρίσεως (αὐτ. σελ. 346.).

ποτισθεὶς πικρίας, ἐλπίζωμεν ὅτι θέλει ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν καὶ ἀξιοθῆ πολυτιμότερου τοῦ ὀλυμπιακοῦ στεφάνου, ἐὰν κατορθώσῃ, ὅπως ἐθεμελίωσῃ, καὶ ν' ἀνπτύξῃ τὴν ἐθνικὴν κωμῶδιαν *).

ὑπὸ τὴν ἐποψὴν δὲ ταύτην, τουτέστιν ὡς θεμελιωτὴν τῆς ἐθνικῆς κωμωδίας, ἐρχόμεθα νὰ ἐξετάσωμεν τὸν κ. Βλάχου.

Καὶ πρῶτον ἐξετάσωμεν ἂν αἱ κωμωδίαὶ αὐτοῦ εἴνε ἐθνικαί. Λέγοντες ἐθνικὴν κωμωδίαν δὲν ἐννοοῦμεν ἰδιὸν εἶδος κωμωδίας, δὲν ἐννοοῦμεν δὲ πλ. ὅτι ἕκαστον ἔθνος πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ ἰδιὸν εἶδος κωμωδίας, ἀλλὰ φρονοῦμεν ὅτι κωμωδία τις, ἵνα εἴνε καὶ λέγεται ἐθνικὴ πρέπει ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, ν' ἀντλήται ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ βίου, βάσιν αὐτῆς ἔχουσα τὰς ἐθνικὰς ἰδέας καὶ φρονήματα καὶ ἥθη, ὃ δὲ ἀναγινώσκων ἢ βλέπων αὐτὴν διδασκομένην νὰ πείθεται καὶ νὰ αἰσθάνεται ὅτι εὐρίσκεται ἐν μέσῳ τῆς κοινωνίας τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, ὅτι ἀκούει λαλοῦντας καὶ βλέπει πράττοντας ἀνθρώπους τοῦ ἔθνους αὐτοῦ. Τὸ θέατρον ἕκαστου ἔθνους πρέπει νὰ εἴναι τὸ κάτοπτρον τοῦ βίου αὐτοῦ. Καὶ ἵνα ἐξηγηθῶμεν σαφέστερα ἐκφομόζομεν τὰ λεγόμενα εἰς αὐτὰς τὰς κωμωδίας τοῦ κ. Βλάχου. Ἡ μὲν *Γαμβροῦ πολιορκία* εἴνε κωμωδία ἐθνικὴ, ἡ δὲ *Γάμος ἔνεκα βροχῆς*, καὶ περ γραφείσθαι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γλώσσῃ, εἴνε κωμωδία ἀνήκουσα εἰς τὰ ἔθνη τῆς Δύσεως. Ὁ ἀναγινώσκων ἢ βλέπων διδασκομένην τὴν πρώτην, αἰσθάνεται ὅτι εὐρίσκεται ἐν οἴκῳ ἑλληνικῷ καὶ σχεδὸν ὅτι βλέπει γνωστὰ πρόσωπα, παριστῶντα τὰς καθ' ἑκάστην πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἐκτυλισσομένης σκηνᾶς, ἐνῶ ἐν τῷ *Γάμῳ* ἔνεκα βροχῆς ἀρέσκεται μὲν καὶ τέρπεται, ἀλλὰ καὶ διαμαρτύρεται βεβαίως ὅτι ἡ χήρα Σοφία δὲν εἴνε χήρα ἑλληνίς ἢ πάντως εἴνε ἑκφυλος, τὰ δὲ συμβάντα ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῆς, βεβαίως ἐν οὐδεμιᾷ ἑλληνικῇ οἰκίᾳ δύνανται νὰ συμβῶσι. Διὰ ταῦτα φρονοῦμεν ὅτι οἱ Ἑλλανοδίκει ἡμαρτον θέντες ἐν ἴσῃ μοίρᾳ τὰς δύο ταύτας κωμωδίας. Ὁ κ. Βλάχος δὲν μετέφρασε μὲν τὴν κωμωδίαν ταύτην, ὡς κακοβούλως διασχυρίσθησάν τινες, ἀντέγραψεν ὁμοῦς βεβαίως αὐτὴν ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ἐσπερίαν Εὐρώπην βίου.

Ὁ *Γάμος* ἔνεκα βροχῆς ἐτέθη μετὰ τῆς *Γαμβροῦ πολιορκίας* ἐν ἴσῃ μοίρᾳ ἢ καὶ σχεδὸν ἐν ἀνωτέρᾳ, διότι περ' ἡμῖν οἱ κριταὶ προσέχουσι μᾶλλον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἢ ἐσωτερικὴν τῶν ποιημάτων ἀξίαν. Τοῦτο δὲ συνέβη καὶ ἐνταῦθα. Ὁ *Γάμος* ἔνεκα βρο-

χῆς εἶναι κωμωδία ἴσως ἐν τισὶ χαριέστερον γεγραμμένη τῆς *Γαμβροῦ πολιορκίας*, ὃ δὲ διάλογος αὐτῆς εἶναι πνευματωδέστατος. καὶ περ δὲ γεγραμμένος ἐν ὁμοιοκαταληξίᾳ ἀβίαστος καὶ φυσικὸς, κατ' οὐσίαν ὁμοῦς ἢ κωμωδία αὕτη εἴνε ξένη, εἰ καὶ φέρουσα ἔνδυμα ἑλληνικόν, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ θεωρηθῇ δευτέρα τῆς σὺν αὐτῇ στεφανωθείσης *).

Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενομένου περὶ τῶν ἐξωτερικῶν πλεονεκτημάτων τῆς κωμωδίας τοῦ *Γάμου* ἔνεκα βροχῆς, παρατηροῦμεν ὅτι πᾶσι αἱ κωμωδίαὶ τοῦ κ. Βλάχου κοσμοῦνται ὑπὸ τῆς αὐτῆς χάριτος τῆς γλώσσης καὶ ἀπαρμιλλοῦ φυσικότητος τοῦ διαλόγου. Καθὼς δὲ ὁ Laube (*Das Burgtheater, Ein Beitrag zur deutschen Theatergeschichte von Heinrich Laube* 1868 σ. 331) λέγει περὶ τοῦ νεωτέρου Δουμά ὅτι εἰς τὸ δραματολόγιον (*Repertoire*) παντὸς θεάτρου πρέπει νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἐν δράμα αὐτοῦ, ὅπως οἱ γράροντες διεγείρωνται εἰς μίμνησιν τοῦ τόσῃς χάριτος μεστοῦ διαλόγου, αὐτῷ καὶ ἡμεῖς δὲν ἠθέλομεν διστάσῃ νὰ συστήσωμεν εἰς τοὺς νέους ἡμῶν ποιητὰς τοὺς ἐπιχειροῦντας νὰ γράψωσι κωμωδίαν, νὰ ἔχωσιν ὡς τύπον καὶ ὑπογραμμὸν κωμικῆς γλώσσης καὶ περὶ τὸν διάλογον τέχνης τὰς κωμωδίας τοῦ Κ. Βλάχου.

Ὁ Κ. Βλάχος διασχυρίζεται ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ ὅτι ἔγραψεν ἐκ προθέσεως κωμωδίας χαρακτηρῶν, καὶ φαίνεται θεωρῶν ὡς δευτέρου λόγου τὰς

*) Σ η μ. Π α ν δ. Δὲν συμφωνοῦμεν κατὰ πάντα μετὰ τοῦ ἐπικριτοῦ. Ναὶ μὲν προτιμᾷται αἱ ἐθνικαὶ κωμωδίαὶ, ὡς ὀρίζει αὐτάς· ἀλλὰ μὴ καὶ αἱ μαστιζοῦσαι τὴν παρειαγωγὴν ξένων ἀτόπων ἡθῶν καὶ ἰθίμων δὲν εἴναι ἐθνικαί; ταύτας μάλιστα διὰ τὴν ἐκδοσὶν θεωροῦμεν καὶ εὐεργετικώτερας ἐκείνων· καὶ τοῦτον ἔχει τὸν σκοπὸν ὁ *Γάμος* ἔνεκα βροχῆς, σκοπὸν μὴ λαθόντα τὴν ἐπιτροπὴν, καὶ διὰ τοῦτο δακτυλοδειχθέντα. «Εὐεργετικῶς, εἶπε, σαρκασμοῦς καὶ πρὸς τοὺς προσκαλεῖντας ἀγνώστους αὐτοὺς, καὶ πρὸς τοὺς δεχομένους τὰς τοιαύτας προσκλήσεις, καὶ πρὸς τοὺς τραγελαφικῶς ἐπιπάσαντας γαλλικὰς λέξεις ἐπὶ τὴν ἑμιλίαν, καὶ πρὸς τοὺς ἐλοκλήρους νόκτας σπαταλῶντας εἰς εὐθυμίας, καὶ πρὸς τοὺς ἀδεξίως ἀπομιμουμένους τὰ ξένα, καὶ πρὸς τὸ ἐπιπόλαιον τῆς γυναικαίας ἀγωγῆς, ἣν πολλοὶ ἐκλαμδάνουσιν ἐντελῆ δακίς κέρη ψαλλίζη λέξεις ξένας, ἢ σπαράττη τὰ ὦτα δι' ἀκούσων τινῶν φθόγγων» καὶ καθέξῃς. (Πανδ. τόμ. ΚΑ, σελ. 409.) Καὶ μίαν τῶν παρεκτροπῶν τούτων ἂν κατορθώσῃ νὰ διορθώσῃ ἡ κωμωδία τοῦ κ. Βλάχου, τὴν γελοιοδεσπότην φέρ' εἰπεῖν, καὶ βάρβαρον, καὶ ἀντεθνικὴν μίξιν μετὰ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως καὶ φράσεως γαλλικῶν, ἐπικρατοῦσαν δυστυχῶς μεταξὺ τινῶν οἰκογενειῶν τῆς πρωτευούσης αἱ τινες ἔπρεπε νὰ χρησιμεύωσιν ἀντὶ παραδείγματος, θέλει καταστῇ ἀξία εὐγνωμοσύνης. Ἀλλ' ὅποιον ἔσται ἐπὶ τέλους τὸ ἑλληνικὸν θέατρον; διδακτικόν ἄρα ὡς τὸ πάλαι ὅτε, «Ἐς τὸ θέατρον συνάγοντες τοὺς πολίτας δημοσίᾳ ἐπαίδευσιν ὑπὸ κωμωδίας καὶ τραγωδίας, ἀρετὰς τε ἀνδρῶν παλαιῶν καὶ κακίας θεωρούμεν, ὡς τῶν μὲν ἀποτρέποντο ἐπ' ἐκείνα δὲ σπουδαίον» (Λουκ. Ἀνάχ. ἢ περὶ γυμνασ.), ἢ ἀπλῶς θυμηδίας πρόξενον, ὡς σύνηθες σήμερον κατὰ τὴν Δύσιν; Ἐὰν συμπεράνωμεν ἐκ τῶν πλείστων δραμάτων τῶν ἔχρι τοῦδε διδασκόντων ἀπὸ τῆς σκηνῆς, ὑποπτεύομεν ὅτι περὶ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης συνηθείας ὀλίγον φροντίζουσιν οἱ κηδεμενεύοντες τὰ τοῦ θεάτρου.

*) Σ η μ. Π α ν δ. Ὁ ἐπικριτὴς ἐλχομένης τὸν πολὺ πρῶτον ποιηθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Παγκαδῆ «Γάμον τοῦ Κουτρούλη», ἐθνικὴν ἔχοντα τὴν ὑπόθεσιν, κωμικὴν τὴν γλῶσσαν καὶ ζωηρότατον τὸν διάλογον.

κωμωδίας πλοκής. Αναγνόντες τὸν διττουρισμὸν τοῦτον ἐνθυμήθημεν τὸ ἐξῆς ἀνέκδοτον. Ἐκδότης περιοδικοῦ συγγράμματος ἐπεκαλέσθη ὡς συνεργάτην τὸν πολὺν Heine, ὅστις συγκατανεύσας νὰ συνεργασθῇ εἰς τὸ περιοδικὸν ἐκεῖνο, ἐζήτησεν ὁδηγίας τινὰς παρὰ τοῦ ἐκδότου, καὶ πρὸ πάντων ὡς πρὸς τὸ ὕψος τῶν γραπτέων. Ὁ ἐκδότης ἀπήντησε· γράφε εἰς οἷονδῆποτε ὕψος θέλεις, ἀρκεῖ νὰ γράφῃς μὲ πνεῦμα. Περαιπλήσεια ἠθέλομεν εἶπῃ καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν κ. Βλάχον· προτίμα οἷονδῆποτε εἶδος κωμωδίας θέλεις, εἴτε πλοκής, εἴτε χαρακτηῶν, ἀρκεῖ νὰ γράφῃς κωμωδίας καλὰς. Δὲν συμμερίζομεθα δὲ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἀπολύτως, ὅτι ἐθνικὸς κωμωδιογράφος μόνον χαρακτηῶν κωμωδίας δύναται καὶ πρέπει νὰ γράφῃ, καὶ πιστεύομεν ὅτι ἀρίστη εἶνε ἡ κωμωδία, ἐν ᾗ συνενοῦνται ἀμφοτέρω καὶ διεξάγονται τέχνην ὡς. Καὶ προτιμῶμεν μὲν τὴν κωμωδίαν χαρακτηῶν, ἢ τις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ὁμώνυμον τραγωδίαν, ἀλλὰ δὲν περιφρονῶμεν καὶ τὴν πλοκής κωμωδίαν, ἣν ἠθέλομεν θεωρήσῃ ἀντίστοιχον πρὸς τὴν λεγομένην τραγωδίαν τῆς εἰμαρμένης.

Βεβαίως ἡ τυχαία πλοκή δὲν εἶναι δραματική· ἡ πλοκή δὲν πρέπει νὰ ἐκπηγάζῃ ὅλως ἐκ τυχαίων συμβάντων ἐχόντων ὑπὲρ ἐαυτῶν μόνον τὸ ἀπροσδόκητον, κατ' οὐσίαν δὲ μὴ ὄντων κωμικῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς πράξεως, ἥτις πρέπει νὰ εἶνε ἀπόρροια τοῦ κωμικοῦ πάθους καὶ τοῦ ἰδιάζοντος humor τῶν προσώπων. Ἀλλὰ τίς δύναται ὅλως νὰ περιφρονήσῃ καὶ τὰς τυχαίας ἐκείνας περιστάσεις, πρὸς αἷμα παλαίει ὁ ἄνθρωπος ἐν ὅσῳ ζῇ; Τίς δύναται νὰ καυχῇ ὅτι δύναται πάντοτε νὰ προκαλῇ καὶ διευθύνῃ αὐτὰς κατὰ τὸ δοκοῦν; Ὅπως λοιπὸν ἐν τῷ βίῳ ὑπάρχουσι συναμφοτέρα, ἢ τε πλοκή τῶν περιστάσεων καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀτόμου, οὕτω καὶ ἐν τῷ δράματι πρέπει νὰ συνυπάρχωσι· πολλῶν δὲ μᾶλλον ἐν τῇ κωμωδίᾳ, ἥ τις κατ' ἀνάγκην πρέπει ν' ἀντλήται ἀπὸ τῆς ζωῆς αὐτῆς.

Ἐξετάσωμεν ἐν ὀλίγοις τίνες οἱ χαρακτηῆρες τῶν κωμωδιῶν τοῦ Κ. Βλάχου. Τὰ πρόσωπα τῶν κωμωδιῶν τούτων περιστῶσι χαρακτηῆρας κατὰ τοσοῦτον, καθόσον ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ὀλιγίστων ἀνωμαλιῶν ἐξαιρουμένων, λέγουσι καὶ πράττουσι συνεπῶς πρὸς ἑαυτὰ, ψυχολογικῶς ἐξεταζόμενα· οἱ χαρακτηῆρες ὁμῶς οὗτοι, ἢ μᾶλλον τὰ χαρακτηριζόμενα ταῦτα πρόσωπα, ἀνήκουσιν εἰς τὰ πρῶτα, οὕτως εἰπεῖν, στοιχεῖα τῆς κοινωνίας, εἰς τοὺς μεμονωμένους κρίκους, ἐξ ὧν συναπαρτίζεται ἡ μεγάλη κοινωνικὴ ἄλυσις, ἥτοι εἰς τὴν οἰκογένειαν, καὶ εἶνε χαρακτηῆρες, ὡς εἰπεῖν, οἰκογενειακοὶ, μόνον δ' ἐν τῷ Λοχαγῷ τῆς Ἐθνοφυλακῆς ἀπαντῶμεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Θεσίου καὶ χαρακτηῆρα γενικώτερον· καὶ οὗτος ὁμῶς μόλις δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐξ ἐκείνων οὗς καλοῦσι

τύπους. Τόποι δὲ κωμικοὶ παρ' ἡμῖν ὑπάρχουσιν ἄπειροι, οἱ τινες εὐχῆς ἔργον εἶναι νὰ γίνωνται ἀντικείμενον κωμωδίας. Ὁ τοῦς τοιαύτους διακωμωδῶν διδάσκει σύναμα, ἂν δὲν διορθώῃ, καὶ τίνα τὰ λυμινόμενα τὴν κοινωνίαν ἡμῶν γελοῖα καὶ κωμικά, ἢ τίνα δυστυχῶς εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν ἔχουσι τραγικὴν ἐπίδρασιν. Πόσον λυπούμεθα διότι ὁ Λοχαγὸς τῆς Ἐθνοφυλακῆς δὲν ἐδιδάχθη ἀπὸ τῆς σκηνῆς, ὅπως ἰδῶσιν οἱ πολλοὶ τὸν Θεσίαν, ὅς τις ἀντὶ νὰ ἐξακολουθῇ τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὠφελιμάτων τῆς ἐργασίας νὰ φροντίζῃ καὶ μεριμανᾷ περὶ βελτιώσεως τῆς ἐαυτοῦ οἰκογενείας, καταλαμβάνεται ὑπὸ ἀρχολιπάρου μανίας, πρὸς ἣς τὴν ἱκανοποίησιν εἶνε ἑτοίμος νὰ πωλήσῃ καὶ αὐτὴν αὐτοῦ τὴν ἀδελφήν. Πόσοι βλέποντες τὴν Θεσίαν δὲν ἠθέλον κρίνῃ καὶ περὶ ἑαυτῶν; Ὁ κ. Βλάχος μετὰ τῆς θαυμαστῆς φυσικότητος, μεθ' ἣς ἀντιγράφει ἀπὸ τῆς κοινωνίας ἡμῶν τὰς ἐαυτοῦ οἰκόντας, εἰδύνατο, ἂν ἔθετε χεῖρα ὅπου ἔδει, νὰ παράσχῃ ἡμῖν ἔργα οὐ μόνον τεχνικῆς ἀξιόλογα, ἀλλὰ καὶ κοινωνικῆς σωτήρια. Τοιοῦτόν τι ἐν σμικρῷ ἔπραξεν εἰς τὴν Κόρην τοῦ παντοπώλου, ἣν κατ' ἔτος μετ' ἀπλήστου εὐπρεσκείας καὶ τέρψεως ἀκούει τὸ κοινὸν διδασκομένην ἀπὸ τῆς σκηνῆς. Ἡ ἑκτακτος τῆς κωμωδίας ταύτης ἐπιτυχία πρέπει νὰ δείξῃ εἰς τὸν κ. Βλάχον τίνων κωμωδιῶν ἔχομεν ἀνάγκην. Τὸ κοινὸν δὲν ἐκτιμᾷ μὲν πολλὰς ἐργα αἷμα λόγου ὡς πρὸς τὴν τέχνην, καὶ τοῦτο εἶναι σύνθετος, οὐδέποτε ὁμῶς μένει ἀπαθὲς πρὸς ὅ,τι εἶνε ἐπὶ κίριον καὶ εὐστοχόν καὶ πρὸς διαμόρφωσιν κοινωνικὴν ἀρμόδιον. Ἡ κυρὰ Ἀνέκη, ἡ προξενήτρια, εἶνε θαυμασία ἀπὸ τοῦ κατὰ φύσιν ἀντιγράφῃ, ἀλλ' οὐδὲν ἔχει κοινωνικὸν ἐνδιαφέρον, ἐνῶ ἡ Κόρη τοῦ παντοπώλου, ἡ ἐν παρθεναγωγείῳ ἐκπαιδευθεῖσα, ἡ παρεκτρεπομένη εἰς γελοῖα ἕνεκα τῆς ψευδοπαιδείας καὶ τῆς ψευδοῦς αὐτῆς ἀνατροφῆς, ἐνδιαφέρει πολὺ τὴν κοινωνίαν, καὶ διδάσκει ποῦ κεῖται μία τῶν αἰτιῶν, οὐχὶ τῶν δευτερευουσῶν, τῆς κοινωνικῆς ἡμῶν καχεξίας. Ὁ θεῖος τῆς Λίζας, ὁ Λυκίδας, εἶνε χαρακτηῆρ οἰκογενειακός, ἄριστα διαγεγραμμένος, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐπενεργεῖ ἐνύπῳσιν, παραβαλλόμενός πρὸς τὸν Θεσίαν, ὅς τις ὡς ἐν κατόπτρῳ δεικνύει πολλὰ κωμικά τῆς κοινωνίας ἡμῶν πρόσωπα. Ἄν τοιοῦτους χαρακτηῆρας ἐξέλεγεν ὁ κ. Βλάχος ὡς ἀντικείμενον κωμωδίας,

«εἰς περ δημοσίᾳ μάστιγι τῇ κωμωδίᾳ κολάζων,
Οὐκ ἰδιώτας ἀνθρωπίσκους κωμωδῶν οὐδὲ γυναῖκας.»

σὺν τῷ καλλιτεχνικῷ ἠθέλεν ἐπιδιδῶν καὶ ἄλλον ὑψηλότερον σκοπὸν καὶ ὠφελιμώτερον.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἐξεταζόμενον νομίζομεν ὅτι τὸ εἶδος τῶν κωμωδιῶν, οἷσι εἶνε αἱ ἔχουσιν ἀντικείμενον καὶ ἀπλὴν ἀντιγραφὴν συνήθων οἰκογενειακῶν ὑποθέσεων, δὲν εἶνε ἕξιον λόγου πολλοῦ, παραβαλ-

λόμενον πρὸς τὰς κωμωδίας, ὧν τὰ πρόσωπα παριστῶσι χαρακτηρῆσαι γενικωτέρους. Ἡ καλλιέργεια τοῦ πρώτου εἶδους ἐπὶ ἐπὶ τὴν οἰκτρὰν ἔκπτωσιν τῆς γαλλικῆς σκηνῆς, ἥς τὰ δείγματα περισσῶς ἀπολαμβάνει κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὸ ἄττικόν κοινόν. Ἀπλῆ ἐξιστόρησις, ὅσον πιστὴ καὶ ἂν εἴη, καθημερινῶν γεγονότων, διεξαγομένων διὰ προσώπων εἰς χαρακτηρισμοὺς διαγραφομένων, χρησιμεύουσα ἀπλῶς εἰς τὸ νὰ κινή τὴν περιέργειαν τῶν θεατῶν ἢ καὶ τὸν γέλωτα ἐπὶ μίαν ἐσπέραν, δὲν ἀποτελεῖ κωμωδίαν. Ἀλλὰ περὶ τούτων δὲν εἶνε ἡ ὑπόθεσις ἡμῶν, ἐπανερχόμεθα εἰς τὰς κωμωδίας τοῦ κ. Βλάχου συνοψίζοντες ἐν ὀλίγοις τὰς περὶ αὐτῶν κρίσεις ἡμῶν.

Τρία τινὰ εὐρίσκομεν ἐν αὐταῖς ἄξια πολλοῦ λόγου, ἃ τινὰ φρονοῦμεν ὅτι θέλουσιν ἀποτελέσει ἐποχὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ θεάτρου· ταῦτα δὲ εἶνε πρῶτον μὲν ὅτι δι' αὐτῶν ἄρχεται ἡ θεμελίωσις τῆς ἐθνικῆς κωμωδίας παρ' ἡμῖν· δεύτερον δὲ ὅτι εἶνε γεγραμμένα εἰς γλῶσσαν ἐξόχως ἀρμοζούσαν εἰς κωμωδίαν, τρίτον δὲ ὅτι μαρτυροῦσι τέχνην περὶ τὸν διάλογον σπανίαν.

Ὁ Κ. Βλάχος γράφων τὰς κωμωδίας αὐτοῦ δὲν ἐβάδισε τὴν πεπαιγμένην καὶ συνήθη παρ' ἡμῖν, δὲν ἀπεμιμήθη, οὐδὲ μετεφύτευεν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, ἀλλ' ἐχάραξεν ὁδὸν ἐθνικὴν, ἐσπείρει καὶ ἐκαλλιέργησε καὶ προήγαγε βλαστήματα ἐγγύρια, ἑλληνικά, γνήσια ἐθνικά. Οὐδεὶς δὲ πιστεύομεν θέλει ἀρνηθῆ εἰς αὐτὸν τὸν ἔπαινον, ὅτι ἐτελειοποίησε τὴν εἰς κωμωδίαν πρέπουσαν γλῶσσαν, καὶ ὅτι ὡς πρὸς τοῦτο ὑπερέχει πάντων τῶν ποιητῶν ἡμῶν. Ὅτι δὲ πρὸ πάντων θυμιάζομεν εἰς τὰς κωμωδίας αὐτοῦ εἶνε ἡ περὶ τὸν διάλογον τέχνη. Ὁ κ. Βλάχος καλλιτέχνης περὶ τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης, κάτοχος πάντων τῶν μυστηρίων αὐτῆς καὶ ἀποχρώσεων, ἅμα δὲ καὶ παρατηρητὴς ἔξοχος καὶ σώφρων, ἀποφεύγει θυμωδίας πᾶσαν κατάχρησιν, ὑπερνικᾷ πᾶν ἐμπόδιον, καὶ ἡξεύρει νὰ περιάγῃ ἐλευθέρως τὸν διάλογον ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς τέχνης, μὴ παρασυρόμενος ἀλλὰ κυριεύων αὐτοῦ, καὶ ἀποπερατῶν ἢ ἐκτείνων αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ προσήκον. Τοῦτο δ' ἐκτιμᾷ ἐπαξίως μόνον ὁ στοχαζόμενος πόσας δυσχερεῖας ἔχει ἡ ἐκτύλιξις κωμικοῦ διαλόγου, καθ' ὃν ὁ κίνδυνος πολὺς πρὸς παρεκτροπὴν ἀπὸ τοῦ μεμετρημένου. Μαρτύριον δὲ τῆς τοιαύτης τέχνης τοῦ κ. Βλάχου φέρομεν, ἐκτὸς ὁλοκλήρου σχεδὸν τῆς κωμωδίας Γάμος ἔνεκα βροχῆς, καὶ τὸν μεταξὺ Χαριτοῦς καὶ Μαρτωρῆς διάλογον ἐν τῷ Λοχαγῷ τῆς Ἐθνοφυλακῆς. (Πρᾶξ. Α', σκηνὴ 5'.) Τοιαῦται εἶναι ἐν ὀλίγοις καὶ γενικώτερον ἐξεταζόμεναί αἱ κωμωδίαί τοῦ κ. Βλάχου· δικαίως δὲ ἐστεφανώθησαν ὑπὸ ἐπιτροπῶν, καὶ ἐπηνέβησαν παρ' εἰδότων, καὶ ἐχειροκροτήθησαν ὑπὸ τοῦ κοινου, οὐχὶ ὁμῶς καὶ ἀναιτίως ἐξῆψαν τὴν κα-

κίαν ἐκείνην, ἥς ἀμέτοχοι οὐδὲ οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων εἶνε, λέγομεν τὸν *φθόρον*. Ἄν ὁ κ. Βλάχος δημοσιεύσας τὰς κωμωδίας αὐτοῦ ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ κατατοπίσῃ ἐν καταλλήλῃ σκοπιᾷ τὸν ἀναγνώστην αὐτῶν, ἵνα ἀσφαλέςτερον κριθῇ καὶ ἔγραψε πρόλογον ὅπως φημῶσιν τὸ στόμα τῶν παραχθέντων ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ αὐτοῦ καὶ καταστήσῃ αὐτοὺς ὠχρότερους, οὐδενὸς ἄλλου εἶχεν ἀνάγκην, ἢ τῆς ἀπλῆς δημοσιεύσεως ταύτης. Γ.

Η ΠΕΡΙ ΦΑΥΣΤΟΥ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ

ὑπὸ φιλοσοφικὴν καὶ ἱστορικὴν ἑπεψιν *).

Κύριοι συνάδελφοι,

Ὁφείλω ἐν πρώτοις νὰ εὐχαριστήσω τὸ ἡμέτερον προεδρεῖον, ὅτι ἐνέκρινε ν' ἀναγνώσω ἐν ἐκτάκτῳ τοῦ συλλόγου ἡμῶν συνεδριάσει ἄρθρον τῆς ἐκλογῆς μου· ἐξέλεξα δὲ ὡς θέμα τὴν περίεργον περὶ τοῦ διαβόητου μάγου Φαύστου παράδοσιν, ἣν διὰ βραχέων θέλω ἀναπτύξει καὶ κατὰ τὴν φιλοσοφικὴν καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς ἑπεψιν.

Ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἐρευνῶν τὰ ἀφηρημένα, ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὴν μελέτην τῶν ὑπερφυσικῶν, ἔρχεται φυσικῶς τῷ λόγῳ εἰς ἐσωτερικὴν πρὸς ἑαυτὸν ῥῆξιν, ἔρχεται εἰς διάστασιν μεταξὺ τοῦ θέλειν καὶ τοῦ δύνασθαι, διότι ἐπιδιώκει ἀπρόσιτόν τι καὶ ἄφθαστον. Ἡ καθαρὴ ἠθικὴ, ἡ ἐντελὴς ἀνθρωπίνη προσπάθεια τοῦ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ὁμοίωσιν τοῦ θεοῦ, μεταβάλλεται εἰς προσπάθειαν τοῦ ἐξισωθῆαι πρὸς τὸ θεῖον ὁ, περ δὲν δύναται νὰ φθάσῃ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὡς ἐκ τούτου θάττον ἢ βράδιον, ἀκούει τὸ ἐπιτακτικόν τῆς θεότητος «μὴ περαιτέρω.» Τότε ἐννοεῖ ὁ ἄνθρωπος ὅτι δὲν εἶναι εἰμὴ ἀπλοῦς θνητὸς, τότε αἰσθάνεται τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τότε κύπτει τὸν αὐχένα καὶ βλέπει τὸ μάταιον τῶν προσπαθειῶν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅπως ἡ ἐπίγειος δικαιοσύνη χαρακτηρίζει ὡς ἔγκλημα τὴν παράδοσιν τῶν διατεταγμένων, ὅπως οἱ ἀνθρώπινοι νόμοι ἐπιβάλλουσι ποινὰς εἰς τὰς τοιαύτας παραβάσεις, οὕτω καὶ ἡ παράδοσις τῶν ἠθικῶν νόμων εἶναι ἔγκλημα κατὰ τοῦ θεοῦ καὶ συνεπιφέρει τὴν θεῖαν τιμωρίαν.

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ ἀπαντῶμεν ἐκπεφρασμένον τὸ ἐγκληματικόν τῶν τοιούτων ἀνθρωπίνων προσπαθειῶν διὰ μύθων, ὅποιοι εἶναι ὁ μῦθος τῶν Γιγάντων καὶ τῶν Τιτάνων, ὁ μῦθος τοῦ Προμηθέως, ὁ μῦθος τοῦ Δαιδάλου καὶ τοῦ Ἰκάρου.

Εἰς τὰ πρόσωπα τῶν Γιγάντων καὶ Τιτάνων παρουσιάζει ἡμῖν ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία ἐπίγεια ὄντα, τὰ ὅποια διανοοῦνται νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἐγκληματικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, εἰς οὓς ὀφεί-

*) Ἀναγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ «Παρνασσῶν.»